

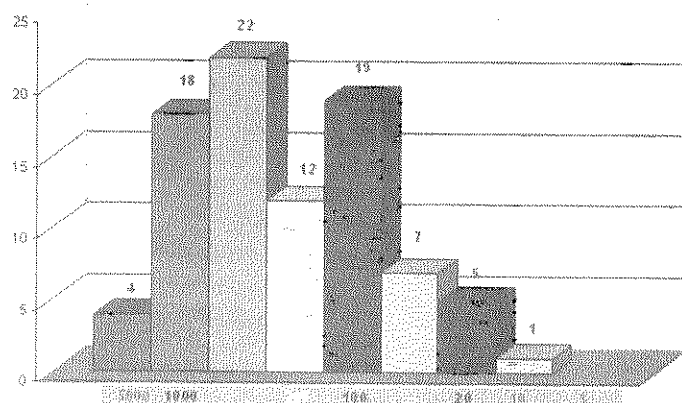
«Адамдан амал качыл кутулбайт» демекчи, айрым алчы-таасын жеген шылуундар, иштеп убара болбой эле, жасалма акча жасай салып, бир саатта байпагы манат болуп чыга келгенди эп көрүшөт. Бирок, жасалма акча жасоо оор кылмыш. Эгер алар сизге кокусунан тийип калса, аны бирөөгө алдап берип салуу же байкатпай соода сатыкка жүгүртүп жиберүү сизди сот жоопкерчилигинен кутултпайт. КР Кылмыш жаза кодекси боюнча катуу чара колдонулат. Акыркы төрт жыл ичинде эле жасалма акча жасоо менен шугулданган он чакты адам бир гана эркинен ажыратылып, каматка алынбастан, толук мүлкү жана үй жайы конфискацияланган. Ушуга байланыштуу бул маселе боюнча КР Улуттук банктын эксперттик бөлүмүнүн жетекчиси, эксперти Эмил Курманалиевге кайрылганыбызда төмөнкүлөргө токтолду.

Абайла жасалма акча

рун жасоо технологияларын өздөштүрүп, ошондон улам жогоруда айтылган сериядагы жасалма банкноттор көбүрөөк кездешүүдө.

- Буга кандайча каршы тура алабыз?

2013-жылдын 9 ай аралыгында улуттук валютаны жасаган фактылар боюнча көрсөткүч.

- Кыргызстанда жасалма акча жасап, кыптакка илинген учурлар барбы?

- Бар. 2013-жылдын 9 ай аралыгында Кыргызстанда 89 жасалма банкнот же улуттук валюта жасалып, анын жалпы суммасы 55 260 сомду түздү. Жасалма акча жасагандар арасында адаттагыдай эле III сериядагы орто жана жогорку номиналдагы банкноттор жасалууда. Бул аралыкта 500, 100, 1000 сом жана 200 сомдук акчалар көп жасалганы байкалды. Бишкек банкноттор деле жасалган бирок, алардын саны жогорудагы номиналдарга караганда азыраак болгон.

Жасалма акча жасагандар жогорудагы номиналдарды төмөндөгү себептерден улам жасашат:

- III сериядагы банкноттор ал арасына кеңири жайылып активдүү колдонулат;
- II сериядагы банкноттор 2000-жылдан бери жүгүртүүдө, жасалма акча жасаган адамдар бул банкноттордун кээ бир көзгө көрүнгөн коргоо элементтерин окшошту-

- Калкыбыз бул маселеге кайдыгер мамиле жасашат. Адатта, кайтарылып алынган банкнотту жакшылап карабай, көпчүлүк учурда санап гана, капчыкка же чөптөккө салууга шашышат.

2013-жылдын тогуз ай аралыгында жасалма банкноттор өлкөнүн көпчүлүк аймактарында кездешти. Бирок, Нарын, Талас жана Баткен областтарында мындай фактылар катталган жок. Жасалма акчалардын көпчүлүгү Бишкек шаарында кездешип, жасалма акчага байланышкан 82 окуя катталган. Ош областы менен Ысык-Көл областтарында үч ирет кездешсе, Жалал-Абадда жасалма акча менен бир

окуя катталды.

Өлкөдөгү жасалма акча жасоонун деңгээли дүйнөлүк стандартка ылайык бир миллион даана нал акчага карата жасалган жасалма акчанын саны эсептелинет (ж.а./млн.). Бул аралыкта Кыргызстандагы жасалма акча, жүгүртүүдө жүргөн бир миллион нал акчага 0,4 пайыз жасалма акча туура келген.

Бул эң төмөнкү көрсөткүч болуп саналат. Салыштырып көрсөк, мисалы Россия Федерациясындагы жасалма акча жасоонун деңгээли, ушул эле отчеттук мезгилде жүгүртүүдө жүргөн бир миллион банкнотко 9 пайыз жасалма акча туура келген.

- Жасалма акчаны карапайым адамдар кантип биле алышат?

- Эми, жасалма акчанын сапаты ар кандай. Бирок, анын 80-90 пайызы кадимки эле түстүү принтерлерде басылып,

банкноттогу сүрөттөр сканерге түшүрүлүп, кадимки эле кагаздарга басылып, айрым бир коргоо элементтерин окшоштуруп көчүрүү менен жасалат. Айрым учурда, жасалма акчаларды нал акчалардан айырмалоо татаал жана кыйыныраак болот. Ал үчүн атайын жабдык, аппараттар керек. Бирок, жасала акчалардын көпчүлүгү жогорудагыдай чеберчиликте жасала бербейт. Ошондуктан, аларды окшоштурууга аркеттенишет. Айрым учурда окшоштуруулар одоно, көзгө көрүнүп турса дагы, калктын кайдыгерлигинен, алар көзгө илинбей айланууда жүрө берет. Баса, айта кетүүчү нерсе жасалма акчаны карапайым адамдарга айрыкча мал базарларында, көбүнчө танкы үрүл-бүрүлдө өткөрүп кетүүгө аракет кылышат. Андыктан абдан сак болуңуздар.

- Макул, элди сак болууга дейли. Ошондо жасалма акчаны айырмалай билгнн үчүн биринчи эмнеге көңүл буруш керек?

- Жасалма акча жасагандар биринчи кезекте көзгө көрүнгөн коргоо элементтерин окшоштуруп көчүрүүгө аракет кылышат. Ошондуктан, алар, эң биринчи кезекте текшерип караган коргоо элементтерин, тагыраак айтсак: суу белгилерин, коргоо тилкесин жана фольганы окшоштуруп көчүрүп келишет. Жасалма акча жасагандар банкнотторду атайлап эскирген түр берип, жасалма экенин жашырууга аракет жасашат.

Сырткы түрүнүн окшоштугуна карабастан, эгерде улуттук валютанын негизги коргоо элементтерин билсең, жасалма акчаны нал акчадан айырмалоо жеңил эле. Эгер сизди шектедирсе акчаны аныктоо

үчүн нал акча менен салыштыруу зарыл. Суу белгисине көңүл буруп караңыз, анда нал ача менен жасалма акчанын айырмасын көрүүгө болот. Нал акчанын суу белгиси дароо эле таза жана ачык болуп көрүнөт, ал эми жарыкка салып караганда күңүрт болуп көрүнөт. Ал эми жасалма акчадагы суу белгиси дароо эле күңүрт болуп, жарыкка салып караганда да өзгөрбөй күңүрт бойдон кала берет. Мында бир гана коргоо элементин карап ишенүүгө болбойт. Ал үчүн сизге белгилүү болгон үч-төрт коргоо элементтерин дагы текшерүү зарыл:

● Голограммадагы сүрттөрдүн өзгөрүүсү (эгерде кароо чекитин өзгөртсө, анда голограммадагы сүрөт бир абалдан экинчи абалга алмашат);

● Сол бурчтун төмөн жагындагы жашыруун сүрөт (эгерде кароо чекитин өзгөртсө, андагы оймо-чийменин алдынан акчанын цифралык номиналы көрүнөт);

● Сүрттөрдүн рельефи (алдынкы беттеги жазуулар менен портреттин тушууда бүдүрлөрдү кол менен сыйлап, байкаса болот).

Эгерде сиздин колунузга шектүү банкнот туш болуп калса, аны Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдарына берүүгө тийишсиз. Же болбосо, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкына тапшырсаңыз, анда эксперттер бул акчалардын аныктыгын текшерип чыгышат.

- Мыйзамда жасалма акча жасоо боюнча кандай жазалар каралган?

- Биринчиден шектүү банкнотту жоготууга шашпаш керек. Жасалма акча жасоо гана эмес, аны жүгүртүүгө чыгаруудагы мыйзам тарабынан жазага тартылат. Кыргыз Республикасынын Кылмыш жана жаза Кодексинин 198-беренесине ылайык жасалма акча жасоо, сактоо жана аны жүгүртүүгө чыгаруу үчүн үч жылдан беш жылга чейин эркинен ажыратылып, мүлкү конфискацияланат.

Ошондой эле, ири суммада жана бир топ адамдар тарабынан жасалганы аныкталса, анда катаал жаза колдонулат. Мындай учурда он жылга чейин эркинен ажыратылып, мүлкү конфискацияланат.

Шектүү банкнотторду Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы дүйшөмбүдөн жумага чейин иш күндөрү күн сайын саат 9:00 дон 12:00 чейин кабыл алат. Экспертиза жасалгандыгы боюнча жарандардан акы алынбайт. Эгерде шектүү делген банкнот жасалма эмес, анык болсо, анда ал ошол номиналында жаранга кайтарылып берилет.

-Магизинизге рахмат!

Наргиза
КОЗУБАЕВА
naki-86@mail.ru

